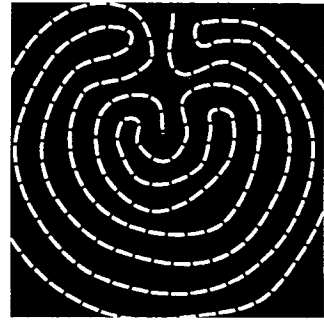

Primitive t i d e r

Relasjoner i bronsealderen
Hällristningar, kosmologi och begravningsritual
Brytinga mellom nord og sør
Elleve trøndske steinøkser
Tunanlegg og amfiteatre
Forskningsetikk i arkeologi
Debatt:
Forskningsetikk
Kulturminnevern i Den 3. verden
Bokanmeldelse:
Narratives of Vøøy

ARKEOLOGISK
TIDSSKRIFT

2000

Forskningsetikk i arkeologi som vitenskap og sosial praksis

Terje Østigård

Problemene

Hva er vitenskapelig med arkeologi? Er det et fundamentalt skille mellom en forvaltningsarkeologi og en akademisk forskningsarkeologi? Hvordan skal man forholde seg til useriøse innspill i en diskurs? Hva er kritikk, og hvordan skal man kritisere? Disse problemene er tett sammenvevd innen dagens arkeologiske praksis. Alle vil være med i den vitenskapelige diskursen, men hvordan skal eller bør debatten forgå? Og hvor foregår den faglige diskusjonen? Et problem i dag er indignerte arkeologer som oppgitt lurer på om «vi alle sammen skal være postprosessuelle arkeologer nå»? (se Boaz 1999:127). Det faktum at et slikt spørsmål kan stilles, er et faresignal. Det impliserer en holdning hvor man ikke forholder seg aktivt og kritisk til teori og faglig utvikling, men velger å se bort fra nyere tids forskning. Eller sagt med andre ord: Den sosiale praksisen overskygger det vitenskapelige innholdet.

Etikk og arkeologi

David Clarke sa allerede i 1973 at «arkeologi er hva arkeologer gjør» (Clarke 1973:6). De fleste utdannete arkeologer er ansatt i stillinger som verken har forskningsrett eller -plikt (Østigård 1999). Det er en allmen forståelse innen den postprosessuelle retningen at arkeologi både er vitenskap og sosial praksis (e.g. Shanks & Tilley 1987a, 1987b, 1989), og det er umulig å skille ut det vitenskapelige fra den sosiale praksisen faglige argumenter inngår i. I de «Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora» (NESH

1993) fra 1993 heter det at «Forskningens forpliktelser angår dels normer i forskningsprosessen, og dels ansvar for forskningens konsekvenser». Vitenskapsetikk vil dermed «beskrive, analysere og forstå den ideologi som brukes og har vært brukt for å styre og legitimere vitenskapelig virksomhet» (Tranøy 1986:13). Det involverer makt å hevde synspunkter, tilsvarende er det en maktmekanisme å unnlate å delta i etisk debatt eller akademisk diskurs. Etske problemer er gjerne relatert til det ubehagelige og premisser man ikke skal stille spørsmål ved eller diskutere.

Målet mitt er å belyse denne problematikken ut fra ulike arkeologiske forsknings- og forvaltningspraksiser med utgangspunkt i Universitetet i Bergen. Alle vil fremstille sin egen praksis som vitenskapelig og mest mulig løsrevet fra sosiale forhold. Etikk i arkeologi er langt mer enn en «min-måte-er-riktig-og-din-måte-er-feil» tilnærming til problemkomplekset (Walderhaug Sætersdal in prep.). Forskning, forvaltning og formidling er ofte samlet under ett tak ved arkeologiske institusjoner. Denne integreringen av ulike tilnærminger blir ofte sett på som ideell og ønskelig, men kan også muliggjøre konflikter og faglige uenigheter. Denne potensielle og latente konflikten vil bli belyst og problematisert ut fra ulike perspektiver. Referanser og synspunkter til ulike arkeologer må sees på som uttrykk for en abstraksjon og diskusjon av mer generelle tendenser, tilpasninger og strømninger. I den postprosessuelle tilnærmingen er det ingen felles enighet om hva

arkeologi er, «...det kanskje viktigste er at den ganske enkelt er «post», uten å tilby en ny enhet. Den argumenterer heller for mangfold, en nedrivning av barrierer, stengsler og dikotomier, slik at det kan bli diskutert på tvers av dem og at man kritisk kan vurdere aksepterte dogmer» (Hodder 1991:37-38, min oversettelse). Dette fører naturligvis til ulike etiske dilemmaer.

«Systemet»

Jeg vil prøve å sette ord på aspekter ved det ubehagelige. Vi er alle en del av, deltar i og opprettholder det berømmelige «Systemet». «Systemet» er en forutsetning for en faglig virksomhet. Likevel forbinder vi «Systemet» først og fremst med en negativt ladet samleterm for alt vi er i mot og som vi må forholde oss til, men likevel ikke vet hvorfor og hvordan dette skal gjøres. «Systemet» bare er der som en negativ, usynlig og destruktiv kraft. Alle stanger hodet i veggen. Slike frustrasjoner reiser etiske spørsmål. Arkeologiske institusjoner er også arbeidsplasser. En vitenskapelig praksis består av både faglige argumenter og sosial interaksjon og kommunikasjon. Er etiske problemer innen forskning relatert til vitenskapelige problemer eller sosiale problemer?

«Systemet» blir opprettholdt på mange måter. Et av grunnprinsippene for struktureringen og videreføringen av «Systemet» er inndelingen i «vi» og «de». Problemet er at det eksisterer få «vi»-kategorier, men mange «de»-kategorier. Ulike personer definerer andre kollegaer som enhetlige selv om de i utgangspunktet ikke føler det slik selv. Slike inndelinger kan i ettertid være med å forme en «vi»-kategori. Hva som til enhver tid er «vi» og «de» er tematisk og personrelatert, og strukturene kan være flytende eller statiske. Dette har ført til at mange vil prøve å være «nøytrale», de vil ikke bli klassifisert og kategorisert på feil premisser eller med andre de ikke føler videre tilknytning til. Inndelingen mellom «forskning» og «forvaltning» er en

slik kategorisering som det er vanskelig å komme utenom, i visse tilfeller er det et reelt skille, i andre tilfeller ikke, avhengig av hvordan den arkeologiske praksisen blir utøvd. Hva som er ubehagelig med «Systemet» avhenger av hva man arbeider med, hvor og hvordan. Det er ulike oppfatninger om hva som er vitenskapelig ønskelig innen en praksis, og denne oppfatningen impliserer også holdninger til hva som ikke er sosialt ønskelig.

Med utgangspunkt i kunnskapsarkeologien til Foucault (1989) argumenterer Asgeir Svestad for at kunnskapsproduksjonen i arkeologi ikke nødvendigvis har noe med innholdet i seg selv eller viktigheten for faget, men at individer spiller og utfyller ulike roller innenfor en praksis. Disse ulike posisjonene skaper et funksjonelt hierarki for at en gitt praksis skal bestå (Svestad 1995:36). Denne praksisen kan også kalles et «System». Svestads synspunkter reiser forskningsetiske spørsmål. Hvis det er den sosiale posisjonen innad i et forskerhierarki som definerer hva som er et godt argument, hva er da det «vitenskapelige?» Eller sagt med andre ord, de institusjonaliserte rammene kan muliggjøre sosiale og muntlige ageringer som ellers aldri ville blitt godtatt i en vitenskapelig diskurs hvis vedkommende ikke hadde innehatt en akademisk posisjon. Satt på spissen må arkeologer som ikke har en posisjon argumentere mer vitenskapelig enn visse arkeologer som sitter i posisjon for å bli tatt seriøst og for å bli hørt i en diskurs.

Arkeologisk kyskhetsideal eller demokratisk pluralisme?

Spørsmålet «hva er arkeologi?» impliserer en forståelse og akseptering av hvordan arkeologi som vitenskapelig disiplin bør utøves. Arkeologi har mange likhetstrekk med andre fag samt særegenheter som ikke finnes i andre disipliner. Vektleggingen av enten forskjellene eller likhetene til andre fag vil ha avgjørende betydning for hva som blir ansett

for «god» arkeologi og hvordan en vitenskapelig praksis skal utøves. Det vil kunne føre til en konflikt mellom en ekskluderende «ren og ubesudlet» fremfor en inkorporerende, demokratisk og pluralistisk arkeologi.

Den tradisjonelle «rene og ubesudlede» arkeologien kan karakteriseres som en «profiltegning og funnkatalogarkeologi» som gjerne opptrer i større rapportarbeider (e.g. Diinhoff 1997a, Dommasnes 1997 [dette er et eksempel på en «de» kategorisering siden begge arbeidet på det samme prosjektet i flere år, men hvor reell er en slik klassifisering i andre henseender?]). Profiltegningen og funnkatalogen er de to kriteriene som ofte definerer det «arkeologiske» ved faget i forhold til andre disipliner. Denne kyskhetsarkeologien fokuserer på arkeologiens særegenhet, det som er spesielt kun for arkeologi i forhold til andre fagdisipliner. Dette er et premiss for forvaltningsarkeologien fordi uten et fokus på det særegne med arkeologi innenfor den bredere genre av kulturminnevern, vil forvaltningsarkeologien få legitimitetsproblemer. Folkloristikk, etnologi og antropologi fokuserer på andre aspekter ved kulturminnene. Selv om det er et viktig premiss for forvaltningsarkeologien å fokusere på fagets særegenhet, har deler av denne holdningen også blitt overført til forskningsarkeologien som ikke opererer på tilsvarende premisser.

En teoretisk og akademisk arkeologi har i lengre tid fokusert på andre aspekter. Arkeologi kan være samtidige materielle kulturstudier uten relevans til fortiden (Miller 1997, 1998), og en rekke fordeler kan fremheves ved å se ut over sine egne, snevre faggrenser (Miller & Tilley 1996). Universitetet i Bergen har det eneste professoratet i Norge i ikke-europeisk arkeologi. Deler av forskningen og utdanningen i Bergen har derfor hatt en ekspansiv og internasjonal karakter. Foruten en rekke kulturhistoriske studier i Afrika, Midt-Østen og Asia (e.g. Odner 1971, Håland 1972, 1985, 1995, 1997, 1999, Kleppe 1983, 1986, 1989, Elmahi 1988, Abdel-

Magid 1989, Acharya 1997, Msuya 1997, Sayej 1997) har dette vist seg spesielt i en egen etnoarkeologisk tradisjon i Bergen (Håland 1988, Barndon 1992, Sætersdal 1995, Anfinset 1996, Rijal 1998, Østigård 1998, Dhakal 1999, Khattri 1999).

Etnoarkeologi og internasjonal arkeologi opererer på andre premisser og forutsetninger enn den lokale forvaltningsarkeologien, og de ulike tilnærmingene og fagretningene har ulike mål med sine virksomheter. Forvaltningsarkeologien er basert på Lov om kulturminner (1996[1978]). Kulturminnevernet har forsømt deler av det som burde være det mest selvsagte av alt: Å forklare folk som bor der fornminnene fins hvorfor det er verdt å ta vare på dem (Indrelid 1999:7). Bergljot Solberg stiller spørsmålet: «Hva ville skjedd dersom vi ikke hadde en Kulturminnelov, og hvis folket helt hadde unnlatt å levere inn funnene? Svaret er enkelt. Uten funn og opplysninger om funnforhold ville forskerne ikke vært i stand til å skrive bygdebøker, regionsogter eller nasjonal forhistorie» (Solberg 1999:14). Dette er premisser og målsetninger som er fundamentert på forvaltningsarkeologiens behov. Likevel kan man stille seg spørsmål om dette er ønskelige målsetninger innen faget. Denne typen politisk argumentasjon opererer helt eller delvis innenfor nasjonalistisk forskning.

Hva er relevant og hvorfor?

Selv er jeg av den oppfatning at motsetninger innen faget kan være konstruktive hvis de blir belyst og diskutert, ikke utelukkende fordi de representerer ulike tilnærminger til arkeologi, men de rører ved visse fundamentale aspekter ved hvorfor man skal bedrive arkeologi, noe jeg vil belyse ved forskjeller mellom en internasjonal arkeologi og lokal forvaltningsarkeologi. Selv blant professorer ved Universitetet i Bergen har det vært skepsis til den internasjonale arkeologien og da spesielt etnoarkeologi som disiplin, og spørsmål som «er ikke dette antropologi?» eller »hvilken

betydning har dette for norsk arkeologi?» er mer regelen enn unntaket.

De faglige uenighetene kan sammenfattes i ett ord: Relevans. Erkjennelsen om at arkeologi er uatskillelig fra en videre sosial og politisk kontekst er en konsekvens av den postprosessuelle arkeologien. Spørsmålet blir selvfølgelig hva som er referansepunktet for det relevante. Ved Universitetet i Bergen er det først og fremst Bergen museumsdistrikt eller forvaltningsdistriktet, dernest Norge, Norden og til sist Nord-Europa siden de sistnevnte kan ha sporadisk eller perifer betydning for kunnskap om Norge og museumsdistriktet. Med et slikt utgangspunkt er det relevant å spørre hvordan og hvorfor. Hvordan har et steinalderstudium i Mozambique relevans for steinalderen i Norge? Hvordan har et etnoarkeologisk studium av hinduistiske døderitualer relevans for et gravstudium av overgangen hedendom/kristendom i Bergens Museumsdistrikt? Hvordan har en registrering i Arcadia i Hellas relevans for fylkeskommunale registreringer i Bergen? De samme spørsmålene kan stilles med «hvorfor» istedet for «hvordan».

Problemet kan belyses motsatt: Hvordan og hvorfor har et gårdsprosjekt eller bronsealderundersøkelser relevans for mozambikansk steinalder, hinduistiske døderitualer eller registreringer i Hellas? Er dette et relevant spørsmål? Hvis internasjonal arkeologi må besvare slike spørsmål fremfor den lokallasjonale arkeologien, representerer dette et asymmetrisk maktforhold hvor den sistnevnte tradisjonen opererer trygt innenfor rammene av stedets og universitetets normalvitenskapelige paradigme (Østigård 1999). Dette må forstås ut fra «det norske identitetsparadigmet» (Solli 1996, 1997a, 1997b). All historie og forhistorie innenfor dagens nasjonalstatsgrense skal omhandle «nordmenn», våre «forfedre», om enn fiktive så har de blitt reelle gjennom mytedannelsen omkring «det norske». For dagens nordmenn er det utenkelig at forhistorien ikke er norsk, det står nedfelt i

nasjonalsangen *Ja vi elsker* at vikingene er våre fedre og mødre, vi er deres sønner og døtre, de kjempet for oss, og da det så mørkest ut, så hjalp vår Gud til slik at vi fikk vårt land. Derfor er det vår plikt i ettertid å verne om vår historie (Østigård 1999), et «ansvar» arkeologien også tar del i. Ut fra dette perspektivet gir det mening å stille spørsmålet «hvilken relevans har et studium i Nepal for arkeologiske studier i Norge?»; har det betydning for Norge og den norske identiteten?

Spørsmålene er likevel ikke helt besvart. Det umiddelbare svaret er at de ulike tradisjonene ikke har relevans for hverandre. De *skal ikke* ha relevans. Steinalderen i Mocambique og steinalderen i Norge er to totalt *ulike* kulturhistoriske situasjoner og tradisjoner både i tid og rom, unike på hver sine premisser. Men ulike studier kan ha teoretisk og metodisk relevans innen arkeologi som vitenskapelig disiplin uavhengig av tid og sted. Spørsmålet blir dermed om erkjennelsesgrunnlaget for arkeologi utenfor Norden eller Europa også kan gjelde for den lokale forvaltningsarkeologien?

Det er et skille mellom arkeologi som forsknings- og universitetsfag, og arkeologi som forvaltning av kulturminneloven. Et museum og et universitet har ulike oppgaver og målsetninger, og det kan være viktig å fokusere på forskjellene fremfor å fremstille en forvaltningspraksis som ideell universitetspraksis. Arkeologi på universitetet er et humanistisk fag, og skiller seg ikke på dette området ut fra andre humanistiske fag hva målet gjelder; å studere mennesker og det menneskelige (Obeyesekere 1990:104). Dette målet overskrider et hvert studium av «norsk» identitet. Slik forvaltningsarkeologien fungerer i dag, opererer den ikke på de samme premissene, målet er ikke å studere det menneskelige, men å redde mest mulig arkeologisk materiale før det forsvinner. Dette representerer et ontologisk skille som er fundamentalt. Når en nødutgraving er ferdig, er forvaltningsarkeologens arbeid slutt, forskningen begynner.

Selvfølgelig deltar forvaltningsarkeologer i denne forskningen, poenget er at det ikke ligger innenfor forvaltningsarkeologiens arbeid som kulturminneloven definerer.

Forvaltningsarkeologien er kun et middel til forskning, den har aldri vært et mål i seg selv, og derfor kan ikke arkeologi som et humanistisk fag med ontologisk referanse til det menneskelige være fundamentert på forvaltningens premisser. Forvaltningen må skje på forskningens premisser. Dermed er det ingen forskjell i relevans mellom et steinalderstudium i Mocambique og et i Hordaland når det gjelder arkeologi som et humanistisk fag hvis mål er studiet av det menneskelige. All arkeologi er interessant arkeologi, forutsatt at arkeologi er et humanistisk fag som viderefører universitetenes humanistiske tradisjon.

«The conspiracy of silence» – hva er en etisk diskurs?

Et av de største problemene innen norsk arkeologi er «korridorarkeologien» utøvd av «kaffekopparkeologer» hvor den sosiale praksisen overskygger det vitenskapelige innholdet. Tilsynelatende grunnleggende uenigheter om hva som er «arkeologi» og hva som er målet med «arkeologi», trenger ikke nødvendigvis å være fundamentale. Faglige uenigheter kan føre til en positiv utvikling og medvirke til nye perspektiver. Men motsatt, faglige uenigheter kan også føre til stagnasjon og dårlig arbeidsmiljø fordi de aldri blir tatt opp til diskusjon bortsett fra spredte kommentarer ved ulike ikke-faglige anledninger. Spørsmålet er fundamentalt: Trenger man å forholde seg til det andre arkeologer gjør og forsker på? *Kan man velge seg retten til å se bort fra andre sine resultater og publikasjoner?* Hva kjennetegner en vitenskapelig diskurs, baksnakking i gangene på ulike arkeologiske institutter eller en offentlig og publisert debatt? Er det nok å publisere et vitenskapelig argument *kun* i et populærvitenskapelig magasin? Trenger man å publisere i det hele

tatt – er en muntlig agitasjon nok?

Dessverre er den ikke-skrevne diskursen ofte mest vanlig og mer effektiv som maktmekanisme enn formulerte argumenter i artikkelform. En kunnskap som kun er fremsatt verbalt eksisterer som en maktmekanisme (se Miller & Tilley 1984, Foucault 1990) man må forholde seg til og som legger premisser for hva og hvordan man kan forske, men man har få eller ingen muligheter til å forholde seg til denne kunnskapen hvis man vil diskutere relaterte problemer i en skriftlig form. Jeg vil belyse dette med to problemkomplekser som har sitt utgangspunkt i forvaltningen og forskningen ved Universitetet i Bergen.

Neolitiseringsprosessen i Norge belyst ved blant annet Kotedalenutgravingen (Olsen 1992) har ført til debatt om det virkelig var neolitikum i Norge samt reist spørsmål om naturvitenskapelige metoder i arkeologien og hvordan botaniske data skal tolkes i en arkeologisk kontekst (Prescott 1996). I ettertid av artikkelen *Was there really a Neolithic in Norway?* (Prescott 1996) har det fremkommet en rekke negative og kritiske bemerkninger til denne artikkelen av både arkeologer og botanikere, men kun i muntlig form. En del av disse argumentene kunne sikkert ha vært viktige i en faglig debatt, men det blir umulig å forholde seg til slik kunnskap og kritikk før den blir papirfestet og offentlig (jeg kunne her nå selvsagt ha listet opp en rekke botanikere og arkeologer og referert deres uttalelser med *pers. med.*, men poenget er sannsynligvis kommet frem). Det er naturlig å stille seg to spørsmål: 1) Hvis kritikken er reell og argumentene virkelig er gode, hvorfor blir de ikke fremsatt? 2) Kan det tenkes at argumentene ikke er av en slik karakter at de kan papirfestes og publiseres i en offentlighet? Et svar til begge spørsmålene kan være at problemet i seg selv er så pass uinteressant at ingen tar seg bry med å diskutere det, et svar som likevel ikke er i samsvar med intensiteten i den muntlige ageringen. Vil det være uetisk å referere med personlig meddelelse til

personer som aktivt agerer, men som bevisst ikke vil diskutere problemene i skriftlig form?

En skriftlig og publisert avklaring, diskusjon og eventuell tilbakevisning av fremkommet kritikk i en vitenskapelig journal, vil etter mitt synspunkt representere en bedre forskningsetikk enn kun muntlig agering fordi det kan ha forskningsmessig relevans for andre som arbeider med tilsvarende problemkomplekser, og man kan forholde seg til ulike oppfatninger.

Det har i ettertid av Kotedalenuitgravningen også blitt stilt spørsmål om metoden for korrelasjon av lag kan representere en sirkelsslutning (Nærøy 1994). Hvis det er tilfellet, vil det redusere forskningspotensialet til denne lokaliteten. Et slikt spørsmål kan i liten grad løses ved kun muntlig agering, og problemkomplekset ble derfor tatt opp til ny diskusjon og avklaring på andre premisser (Simpson 1999). Hvorvidt Arne Johan Nærøy (1994) eller David N. Simpson (1999) har «rett» er ikke opp til meg å avgjøre siden jeg ikke arbeider med dette eller relaterte problemer. Det viktige forskningsaspektet er nettopp at informasjonen og diskusjonen er tilgjengelig for en tredjepart som kan foreta en selvstendig vurdering av argumentene og premissene i problemkomplekset uten å måtte henvende seg muntlig til de involverte partene.

Tilsvarende problem eksisterer innenfor debatten om bevaring og vedlikehold av bergkunst. Eva Walderhaug Sætersdal og Olav Walderhaug har ved en rekke anledninger reist innvendinger mot norsk konserveringsstrategi, både i artikkelform (Walderhaug & Walderhaug 1998, Walderhaug, O. 1998) og på seminarer. Jeg skal ikke her gå inn på de konkrete problemene med konservering og diskusjonene rundt dette komplekset (for detaljer se Walderhaug & Walderhaug 1998, Walderhaug, O. 1998, Walderhaug & Walderhaug Sætersdal in prep., Walderhaug Sætersdal in prep.), men fokusere på hvor og hvordan debatten foregår.

Foruten de faglige uenighetene, er proble-

met at det ikke blir en åpen debatt. Hvor og hvordan bør en debatt foregå? Er konservering av helleristninger et lokalt, nasjonalt eller internasjonalt problemfelt og interesseområde? Svaret på disse tre spørsmålene er sannsynligvis «ja». Hvis så, er det da nok å publisere et eller annet sted så kunnskapen er «ute» og «tilgjengelig», eller vil stedet hvor det blir publisert representere faglig integritet? Eva Walderhaug Sætersdal og Olav Walderhaug har i første rekke publisert sine kritiske artikler om problemer knyttet til bergkunst i internasjonale journaler med eksternt referansegruppe (referee) (Walderhaug & Walderhaug 1998, Walderhaug, O. 1998). Ellers er diskusjonen fortrinnsvis publisert i interne rapporter, innberetninger, populærvitenskapelige innlegg eller publiseringer hvor den som skriver selv er redaktør (e.g. Mandt & Michelsen 1981, Michelsen 1989, Mandt & Riisøen 1996, 1997, Thorseth et al. 1997, Mandt 1997a, 1997b, Hygen 1998, 1999, Riisøen & Mandt 1999). Dette kan føre til flere problemer.

For det første er problemet at hele debatten «forsvinner». På grunn av ulike «nivåforskjeller» som en internasjonal artikkel og et populærvitenskapelig innlegg representerer, blir spørsmålet: Hvor er en akademisk debatt og hva kjennetegner den? Å publisere er å henvende seg til et publikum. Hvem er publikum, og hvem vil man ha som publikum og deltakere i en akademisk debatt? Hvor resultater blir publisert vil avspeile og representere nivået man vil debattere på. Publisering i populærvitenskapelige magasiner kan oppfattes som et tegn på at man ikke vil ha debatt nettopp fordi det ikke er på slike steder en akademisk diskusjon foregår. Dette relaterer seg til et annet problem; hvor autonom kan en diskurs være? Er man forpliktet som arkeolog eller forsker til å ta hensyn til hva andre fagfolk skriver og publiserer om relaterte problemer, eller er det nok å forholde seg til hva man selv mener (i kraft av sin akademiske posisjon og pondus)?

Hvordan skrive arkeologi?

Fra Ian Hodders *Reading the Past* (1994 [1986]) og den videre tekstmetaforiske tilnærmingen (e.g. Tilley 1989, 1991, Tilley 1990, Olsen 1987, 1997a) har et sentralt fokus vært hvordan man skriver arkeologi, eller som Bjørnar Olsen skriver, prosessen «fra ting til tekst» (Olsen 1997a). Problemet er at den arkeologiske prosessen fra ting til tekst inneholder flere aspekter enn det lingvistiske og tekstmetaforiske tankegodset som i stor grad er hentet fra Saussure (1960) og Barthes (1973).

En akademisk diskurs vil alltid inneha retoriske og polemiske elementer. Mitt mål er å sette søkelyset på og fremheve premissene, ikke skjule dem slik mesteparten av den arkeologiske debatten foregår. En åpen debatt er mer etisk og ærlig enn en som er tildekket og kamuflert. Den tradisjonelle arkeologien kjennetegnes ofte av en arkeologisk «hvitvasking» av antropologi (Østigård 1999). Premissene for slutning blir ikke henvist til, men ulike arkeologer blir brukt som garantister for at tolkningene er «ekte» arkeologisk vare. Cambridgearkeologer fungerer som den beste garantisten for å «arkeologifisere» antropologi.

Christopher Tilleys (1999) siste bok *Metaphor and Material Culture* er et eksempel på slik «hvitvasking» av antropologi (boken er god og blir kun brukt som et eksempel fordi den belyser problemkomplekset). Boken består av et kapittel antropologi, et kapittel arkeologi, et antropologi, dernest arkeologi osv (ut i fra en tradisjonell norsk eller forvaltningsarkeologisk definisjon. Miller (1997, 1998) vil sannsynligvis definere alt som god arkeologi). Dette er en helt legitim praksis i England. Siden Christopher Tilley har vært en av de dominerende teoretikerne innen den postprosessuelle arkeologien, kan man referere til Tilley (1999) med største selvfølge og et argument er blitt arkeologisk. Tilley, på sin side, bygger store deler av sitt arbeid på

Fredrik Barth (1975).

Fredrik Barth er en av de store antropologene som bygde opp antropologi som fagdisiplin ved Universitetet i Bergen. Poenget er at hvis man referer til Barth (1975) direkte må man besvare hvordan og hvorfor denne slutningsrekken er mulig («er ikke dette krysskulturell analogi?», «dette er ikke arkeologi, men antropologi»), men hvis man henviser til det samme argumentet via Tilley, er argumentet arkeologisk uten videre diskusjon. Denne diskursen fører til en lite stringent argumentasjon og logikk.

Et eksempel på denne praksisen er at man i et avsnitt f.eks. kan betvile gyldigheten til van Genneps terminologi og analytiske apparat i gravskikkkforskning fordi det er krysskulturell antropologi eller generalisering, mens man i et annet avsnitt i stedet referer til Ian Hodders *The Present Past: an Introduction to Anthropology for Archaeologists* (1982a) om de samme problemene (e.g. Diinhoff 1997b: 115). Antropologi igjen, men hvitvasket gjennom Hodder, og arkeologien forblir «ren og ubesudlet», en tilstand som passer både forvaltningsarkeologien og den nasjonale arkeologien.

Retorikk og referanser – hvem er død og hvem lever?

En konsekvens av postmodernismen er påstanden om «forfatterens død». Roland Barthes (1986) kritiserte den eldre antakelsen om at hvis man forsto forfatteren så forsto man også innholdet. Tidligere var målet hele tiden å komme frem til hva forfatteren mente, ikke hva leseren forsto. Derfor, er det ifølge Barthes, nødvendig å fjerne forfatteren fra teksten slik at «leserens fødsel må skje på bekostning av forfatterens død». Men ikke alle forfattere er helt «døde».

I en arkeologisk kunnskapsproduksjon er dette forholdet dualistisk, med innslag av ekstrem postmodernisme og ekstrem tradisjonell modernisme. Den som skriver er død, men den som blir referert til, lever. Få blir

vurdert ut fra hva de skriver, men utfra hvem de henviser til. Meningsinnholdet i et argument «X» endres avhengig av hvem man referer til. Siden arkeologi som vitenskap er en sosial praksis, vil en kritikk av et argument bestå av et eller flere av de følgende aspekter: 1) kritikk av forfatteren som individ, 2) kritikk av sak eller innhold i argumentasjon, og 3) kritikk av forfatterens referanser. Meningsinnholdet i et argument «X» vil forstås ut fra hvem som skriver og hvem vedkommende refererer til. Direkte kritikk av sak kan være vanskelig fordi det er spørsmål om man oppfatter meningsinnholdet i et utsagn på lik linje med forfatterens intensjon. Direkte kritikk av forfatteren som individ er mer sosial praksis enn vitenskap. Kritikken rettes derfor ofte ikke mot forfatteren eller argumentet «X» i seg selv, men direkte til den forfatteren refererer til.

Det ligger også en kvalitativ vurdering av hvordan man forholder seg til argumentet «X» som vitenskap gjennom referansene. Hvis jeg skriver «X» (Shanks & Tilley), »X» (Popper) eller «X» (Laila «Rullings-Laila» Johansen i pølsebua pers. med), er det implisitte koder for hvordan andre skal forholde seg til dette argumentet i en debatt. «X» med Shanks & Tilley er vitenskapelig, «X» med Popper er et yndet objekt for kritikk og «X» med «Rullings-Laila» er useriøst og uvitenskapelig.

I en vitenskapelig kunnskapsproduksjon skal man henvise til hvor kunnskapen kommer fra. Dette medfører problemer. Har jeg tenkt en ide selv, kan den ha minimal styrke. Refererer jeg til andre som har skrevet om beslektede ideer, får også min ide kraft. Et hvert utsagn »Y» eller argument i arkeologi kan med litt kløkt og retorikk bli pakket inn i en diskusjon om kontekst, meningshold, symbolisme eller tilsvarende og dermed referere til Hodder og Shanks & Tilley. Dermed blir det vitenskapelig, men tilsvarende, samme utsagn og meningsinnhold «Y» med referanse til Elvis, Gud eller samtaler med «Rullings-Laila» er uvitenskapelig.

Jeg vil her fokusere på hva som er kritikk. Eller rettere sagt, hva og hvem er det som blir kritisert? Det er ulike måter å fremstille andre sine meninger på. Kun lange sitater og avskrift med «anførselstegn» er lite vitenskapelig. Avskrift uten anførselstegn er ikke god takt og tone selv om man da er nærmest forfatterens «budskap». Man skal selv tolke forfatterens budskap og referere til hvor man har hentet kunnskapen fra. Problemet kan belyses med debattartikkelen i «*Archaeology into the 1990s*» i *Norwegian Archaeological Review* (1989), ved en vurdering av Shanks & Tilleys versus Renfrews forhold til Popper. Shanks & Tilley kritiserer Renfrew for hans bruk av Popper. Problemet er at Renfrew ikke ble kritisert for sitt synspunkt om behovet for demarkasjonskriterier, men hvordan Shanks & Tilley selv oppfatter Popper.

Er det mulig å argumentere for demarkasjonskriterier som idé og vitenskapelig metode (med f.eks. henvisning til Popper) fordi man ser behovet for å redusere antallet av ikke-plausible forklaringer i arkeologi, uten å få med seg hele Poppers «pakke» av vitenskapsteori og vitenskapssyn (e.g. Renfrew 1989)? Tilsvarende, Bjørnar Olsen kritiserer Renfrew for at han ikke har tatt høyde for strengheten i Poppers strategi for falsifisering av hypoteser (Olsen 1997a:95). Slik jeg forstår debatten fokuserer både Shanks, Tilley og Olsen på andre aspekter av Poppers lære basert på deres egen lesning og forståelse av originallitteraturen enn det Renfrew bygger sine argumenter på. Dermed kritiserer de Renfrew på premisser og tilskrevet mening som ikke er uttrykt i Renfrews egne argumenter. En alternativ tolkning av Renfrew er at han ikke ønsker å innføre naturvitenskapelige premisser i arkeologien, men derimot vektlegger behovet for demarkasjonskriterier og setter opp et tentativt program (som det aldri ble noe av). Hvorfor kritiserer man ikke Renfrew ut fra det han skriver fremfor en personlig kritikk av Poppers originalverk (1995 [1959])?

Hvorfor fungerer ikke argumentet om

«forfatterens død» når det gjelder referanser til prosessuelle arkeologer eller positivister? Implisitt er Renfrew som forfatter død (siden han skriver), mens Popper lever (siden han blir referert til). Tar man ordet «Popper» eller et annet «prosessuelt» uttrykk i sin munn, skal man være programforpliktet til å ta hele «pakken» og alle epistemologiske, vitenskaps-teoretiske premisser og grunnsyn som lå til grunn da denne tenkningen oppsto.

Et eksempel fra forskningen i Bergen kan være Arne Johan Nærøys teoretiske tilnærming til steinalderstudier (Nærøy 1997). Han blir av Bjørnar Olsen kritisert for å blande prosessuelle og postprosessuelle argumenter på en slik måte at det i beste fall kan bli en usmakelig drink som leder til en ubehagelig skallebank (Olsen 1997b:14-15). Det er enkelt og trygt å være paradigmatro, men spørsmålet er: Hvorfor blir ikke tilnærmingen vurdert ut fra sine egne premisser? Vil ikke et argument som har oppstått i en kontekst (den prosessuelle) ha en annen mening når det opptrer i en annen kontekst (den postprosessuelle)? Hvis svaret er ja på det siste spørsmålet, hvorfor skal man da kritisere argumentet som om det fremdeles referer til det opphavelige meningsinnholdet? Er det mulig å abstrahere ut visse *deler* av eldre kunnskap (og skal man da referere til hvor kunnskapen kommer i fra?) for å gi det nytt meningsinnhold i en spesifikk kontekst? Et argument som hadde et gitt meningsinnhold da det for første gang ble fremsatt, vil på et senere tidspunkt kunne inngå i en ny kunnskapsproduksjon fordi meningsinnholdet endres med tid, likeså forskerens forståelsehorisont for tolkninger, og konteksten eller sammenstillingen av argumenter.

En av Bruno Latours (1993) bøker har tittelen «Vi har aldri vært moderne». Her retter han søkelyset på at postmodernismen er fundert på en modernisme som aldri har eksistert. Jeg skal ikke gå inn på denne debatten her, men la oss anta at postmodernismen eksisterer. Jeg tilhører den generasjonen som

med rette kan si «vi har aldri vært moderne», født «lenge» etter at Armstrong satte sine bein på månen, en generasjon som ikke har opplevd andre premisser enn de postmoderne. Ut fra dette ståstedet virker debatten om man er prosessuell eller postprosessuell arkeolog litt søkt, man er postprosessuell uansett.

Et argument som i 1968 var «prosessuelt» blir i dag forstått på totalt *forskjellige* premisser, og må derfor analyseres og kritiseres ut i fra meningen det gir i den konteksten argumentet opptrer i dag, og ikke på 1968-generasjonens premisser. En konsekvens kan være å oppfatte alle premisser i dag som postprosessuelle. Det er implisitt en logisk brist blant de «gamle» postprosessuelle, en skuddskade fra duellen med de prosessuelle: All mening er kontekstavhengig og endres i tid og rom, bortsett fra prosessuelle og positivistiske argumenter, de er alltid og vil for alltid være statiske og representere det «originale» meningsinnholdet, og tar man et slikt ord i sin munn, impliserer det at man bekjenner seg til resten av deres lære. Selv om prosessuelle arkeologer oppfattet denne viten som sann, sikker og statisk, kan man ikke hvis man *kaller* seg postprosessuell kritisere på disse premissene. Hvis man i dag «bruker» argumenter som den gang da var «prosessuelle», representerer de ikke kunnskap som lenger er sann, sikker eller statisk. Vi oppfatter «prosessuelle» argumenter på «postprosessuelle» premisser. Argumentene er dermed ikke lenger «prosessuelle», og da kan man heller ikke kritisere dem *som om* de var det. Da vil man havne i fella som Bjørnar Olsen advarte oss mot i 1989 (Olsen 1989), nyarkeologien vil bli målet og sette premissene for den videre teoretiske debatten, og det fortjener ikke disse argumentene.

Den postprosessuelle medaljens bakside

Er all kunnskap i arkeologi seriøs? Hvis akademisk kunnskap ikke er seriøs, har det alvorlige implikasjoner både for arkeologi som vitenskap og sosial praksis. Diskursene til

Foucault er skilt ut fra folkelige og trivielle samtaler, i et utsagn ligger det et krav om at det skal være seriøs kunnskap (Svestad 1995: 61). Men hvordan skal man avgjøre hva som er seriøst? Alle vil hevde at deres egen kunnskap er seriøs selv om motparten kan hevde det motsatte. Baksiden av medaljen eller konsekvensene av de mulighetene det postprosessuelle paradigmat og arkeologien frembrakte på 1980-tallet, ser vi nå. Få arkeologer er teoretisk interessert eller bryr seg, det fins ingen definisjon av arkeologi, og enda verre, det er vanskelig å gjeninnføre demarkasjonskriterier. Fortiden har betydning, men for ulike mennesker på forskjellige måter. Fortider kan bli glemt og visket bort for siden å bli hentet frem igjen og tilført ny mening (Hodder 1998:124). Spesielt innen studier av politisk arkeologi (e.g. Anthony 1995, Fawcett & Kohl 1995) har behovet for en strammere disiplinering meldt seg. Den politiske dimensjonen og eventuelt nasjonalistisk misbruk kan ikke legitimere alle narrativer om fortiden, og etiske spørsmål reiser seg.

Ian Hodder, som en av de store teoretikerne, er på den annen side positiv og optimistisk, men det er likevel mulig å føle en viss resignasjon (se Hodder 1999). Fra en beinhard og nådeløs kritikk av premissene til den prosessuelle tilnærmingen (e.g. 1982b, 1994), tillater han nå tilbedere og New-Age inspirerte gudsyndere av modergudinner på Catalhöyük (Hodder 1999). Man kan i ettertid stille seg spørsmålet: Hvorfor er det i dag blitt mer tillatt å føle på fortiden i en religiøs aura og tilbe ulike figurer enn det er å analysere fortiden i binfordianske termer hvor kultur er menneskets ekstrasomatiske tilpasning? Begge tilnærminger representerer forhistorier de fleste av oss ikke kjenner oss igjen i, og som få vil forfekte fra et faglig hold. Det er 10 år siden sist Colin Renfrew stilte spørsmålet; hvorfor er ikke von Dänikens forklaringer om at sivilisasjoner kom til jorden fra det ytre rom like gode som alt annet (Renfrew 1989)? I dag ser det ut til at man også må godta

«space»forklaringer hvis noen føler at det nettopp er slik fortiden gir mening til dem. Har forholdet vårt til fortiden blitt bedre, var det dette man ville oppnå, eller er dette irrelevante spørsmål i en etisk debatt?

Problemet har et motstykke og en parallell i Bergen. Helleristningsfeltet i Vingen i Nordfjord på Nord-Vestlandet i Norge er med utgangspunkt i nyere tids upublisert, feministisk teori og epistemologi tolket ut i fra et kjønnsperspektiv (Mandt 1998). Helleristningene blir tilskrevet ulike kvaliteter som skal representerer kjønnsgruppene kvinne og mann. Hornelen, det høyeste fjellet i nærområdet, blir tolket som en symbolsk penis og *axis mundi*, mens fjellene rundt Vingenbukten er kvinnens lår, fjorden representerer og imiterer kvinnens fødselskanal og elva som kommer ned dalsiden er følgelig livets vann (ibid:219-221). Dette kognitive landskapet er det vanskelig for andre å oppleve, erfare eller «se», og argumentasjonen for hvorfor disse naturfenomenene vekker hypotente og fertile assosiasjoner er fundert på en vanskelig tilgjengelig logikk.

Ironisk nok, det «norske identitetspotensialet» og behovet for en fortid som Norge, forvaltningsarkeologien og kulturminneloven er fundamentert på, forsvinner i like stor grad som enhver tolkning og forhold til forhistorien er akseptert og gyldig. Hvis alle individuelle tolkninger innehar et personlig identifikasjonspotensiale som ikke trenger å forholde seg til andre forhistoriske tolkninger og andre identifikasjonspotensialer, så blir også fortiden rotløs og «Norge» forsvinner, akkurat som kulturminneloven skal forhindre.

Hodder, Shanks og Tilley i England og Bjørnar Olsen i Norge er navn vi forbinder med det postprosessuelle paradigmat. Arbeider til disse arkeologene ga på 1980-tallet fremstøtet til en ny teoretisering omkring arkeologi og muliggjorde en demokratisk pluralisme av forskjellige tilnærminger til materiell kultur. Problemet er at selv etter 10-15 år var det fremdeles få arkeologer som selv

beskrev seg som teoretisk skolert, orientert eller interessert (Champion 1991, Thomas 1995). På tross av interne jordskjelv i Cambridge (e.g. Shanks & Tilley 1989) har den eksterne arkeologiske verden (f.eks. i Bergen) kun hørt av andre (f.eks. Cambridge University Press eller Blackwell) at det har vært mindre rystelser. Få vil karakterisere seg som prosessuelle arkeologer i dag, og hvis vi kaller oss postprosessuelle, medfører det visse konsekvenser.

Konklusjon

En kritisk forskningsetikk impliserer at man ikke stiller et naivt spørsmål om «vi alle skal bli postprosessuelle nå?», men at man gir et svar på hvordan man selv forholder seg til arkeologi som fag og en vitenskapelig disiplin. Den postprosessuelle arkeologien har muliggjort nye tilnærminger og tolkninger, men det betyr ikke at alle kan tolke som de vil. Jeg vil her summere opp et par punkter. For det første kan man ikke lenger stille seg ukritisk eller likegyldig til teoretisk utvikling innen faget verken nasjonalt eller internasjonalt. Det skal ikke være lov til å se bort fra andres resultater uten at man redegjør for sitt eget ståsted og premissene for sin egen argumentasjon. For det andre så vil ikke en demokratisk og pluralistisk tilnærming til faget medføre at alle tolkninger og tilnærminger til

forhistorien er vitenskapelige eller like gode. Arkeologer må forfekte en strammere stringent i argumentasjon og logikk for at arkeologi skal kunne opprettholde statusen som en vitenskapelig disiplin. Hvis ikke slike problemkomplekser blir diskutert, vil skillet mellom forvaltning og forskning bli stadig større, og det vil være enda mer fåfengt å prøve å integrere disse to svært ulike tilnærminger til arkeologi som fag.

Etterord

Denne artikkelen er helt og alene ført i pennen av meg ut fra mitt ståsted, min erfaring og min oppfatning av ulike problemkomplekser. Hvis noen har en følelse av at dette er et «partsinnlegg» i en konflikt og at jeg er «lurt» av «de» eller noen andre til å skrive dette, medfører ikke det riktighet, og derfor skal all eventuell diskreditering rettes mot forfatteren. Likevel vil jeg takke noen få personer som har tilført ideer om hvordan jeg kan *nyansere* og *presisere* min synspunkter, og det er Randi og Gunnar Håland, Siv Kristoffersen og Brit Solli. Eva Walderhaug Sætersdal skal også takkes for at jeg på et tidligere tidspunkt fikk tilgang til deler av hennes upubliserte manuskripter angående etiske spørsmål. Til sist skal Håkon Glørstad takkes for kommentarer og redaksjonelle innspill.

Summary

In this paper the author discusses several topics concerning the relationship between management archaeology and scientific archaeology. The author argues that the first type is an instrument of the modern, nationalistic, cultural heritage management bureaucracy. The second type is scientific archaeology based at the universities and well outside the sphere of day-to-day management. Ethno-archaeology in particular, is viewed as an example of good, scientific archaeology. The present situation at the Department of Archaeology at the University of Bergen is used to illustrate the author's view.

The author then raises questions about archaeological ethics: What is an ethical discourse? What is the adequate level of a discourse? The discussion leads to a questioning of the rhetoric of archaeological discourse and thereby the program of post-processual archaeology.

Litteratur:

- Abdel-Magid, A. 1989: *Plant Domestication in the Middle Nile Basin. An Archaeoethnobotanical Case Study*. BAR International series 523. Oxford.
- Acharya, B. R. 1997: *Discussion of The Late Paleolithic Culture of Dang and Tui Valley*. Upublisert M.Phil-avhandling. Institutt for arkeologi, Universitetet i Bergen.
- Anfinset, N. 1996: *Social and Technological Aspects of Mining, Smelting and Casting Copper*. Upublisert MA-avhandling. Institutt for arkeologi, Universitetet i Bergen.
- Anthony, D. W. 1995: Nazi and eco-feminist prehistories: ideology and empiricism in Indo-European archaeology. I: Kohl, P. L. & Fawcett, C. (red.): *Nationalism, Politics, and the Practice of Archaeology*, s. 82-96. Cambridge University Press. Cambridge.
- Barndon, R. 1992: *Traditional Iron working among Fipa*. Upubl. MA-avhandling. Institutt for arkeologi, Universitetet i Bergen..
- Barth, F. 1975: *Ritual and Knowledge among the Baktaman of New Guinea*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Barthes, R. 1973: *Mythologies*. Paladin Books. London.
- 1986: The death of the author. I: Barthes, R. *The rustle of language*. Blackwell, Oxford.
- Boaz, J. 1999: Forskning og forvaltning. Metode, teori og politikk: Svar til kommentarene. *Primitive tider*, s. 124-129.
- Champion, T. C. 1991: Theoretical archaeology in Britain. I: Hodder, I. (red.): *Archaeological Theory in Europe: The Last Three Decades*, s. 129-160. Routledge. London.
- Clarke, D. 1973: Archaeology: the loss of innocence. *Antiquity* 47, s. 6-18.
- Diinhoff, S. 1997a: *Vereide-prosjektet – boplassarkeologiske undersøkelser på Vereide 1990-1996*. Arkeologiske Rapporter 22. Arkeologisk institutt, Museumsenheten Bergen Museum, Universitetet i Bergen.
- 1997b: The Custom of Sacrifice in early Iron Age Burial Tradition. I: Kjeld Jensen, C. & K. Høiland Nielsen, (red.): *Burial & Society – The Chronological and Social Analysis of Archaeological Burial Data*, s. 111-116. Aarhus University Press. Århus.
- Dhakal, S. 1999: *Shifting Cultivation: technological and Socio-Cultural Context. An Ethnoarchaeological Study of the Khorija Practice of Arun Valley of Eastern Nepal*. Upubl. M.Phil-avhandling, Institutt for arkeologi, Universitetet i Bergen.
- Dommasnes, L. H. 1997: *Tradisjon og handling i førkristen vestnorsk gravskikk. 1. Undersøkelser på et gravfelt på Vereide i Gloppen, Sogn og Fjordane*. Arkeologiske Rapporter 21. Arkeologisk institutt, Museumsenheten Bergen Museum, Universitetet i Bergen, Bergen.
- Elmahi, A. T. 1988: *Zooarchaeology in the Middle Nile Valley. A study of four Neolithic Sites near Khartoum*. BAR International Series 418. Oxford.
- Fawcett, C. & P. Kohl. 1995 (red.): *Nationalism, Politics, and the Practice of Archaeology*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Foucault, M. 1989: *The Archaeology of Knowledge*. Routledge. London.
- 1990: *The History of Sexuality*. Vol. 1, An Introduction. Penguin Books. London.
- Hodder, I. 1982a: *The Present past: An Introduction to Anthropology for Archaeologists*. Cambridge University Press. Cambridge.
- 1982b: *Symbols in Action*. Cambridge University Press. Cambridge.
- 1991: Postprocessual archaeology and the current debate. I: Preucel, R. W. (red.): *Processual and postprocessual archaeologies. Multiple ways of knowing the past*. Occasional Papers no. 10. Southern Illinois University of Carbondale. Carbondale.
- 1994: *Reading the Past*. Cambridge University Press. Cambridge.
- 1998: The past as passion and play: Catalhöyük as a site of conflict in the construction of multiple pasts. I: Meskell, L. (red.): *Archaeology Under Fire. Nationalism, politics and heritage in the Eastern Mediterranean and Middle East*, s. 124-139. Routledge. London and New York.

- 1999: *The Archaeological Process*. An Introduction. Blackwell Publishers Ltd. Oxford.
- Hygen, A. S. 1998: Bergkunsten i det moderne samfunnet: kunnskap – opplevelse – vern. Interessekonflikter og problemløsninger. *Arkeologiske Skrifter fra Universitetet i Bergen* Nr. 9, s. 39-58.
- 1999: Fornminneforvaltning i praksis: vern, bevaring og bruk av førreformatoriske kulturminner. *Arkeologiske avhandlinger og rapporter fra Universitetet i Bergen* 3.
- Håland, R. 1972: I: SJE Volume 3:1. *Neolithic and A-Group Sites. The Scandinavian Joint Expedition to Sudanese Nubia Publications*. Scandinavian University Books. Copenhagen. Denmark.
- 1985: Iron Production, it's Socio-Cultural Context and Ecological Implications. I Randi Håland & Peter Shinnie (red.): *African Iron Working – ancient and traditional*. Norwegian University Press.
- 1988: The role of ethnoarchaeology and experimental archaeology in the interpretation of prehistoric societies. *Arkeologiske Skrifter fra Historisk Museum*. No. 4, s. 130-139. Festskrift til Anders Hagen, Universitetet i Bergen. Bergen.
- 1995: Sedentism, Cultivation and Plant Domestication in the Holocene Middle Plant Region. *Journal of field Archaeology*. Vol. 22, s. 157-174.
- 1997: Emergence of Sedentism: New Ways of Living, New Ways of Symbolising. *Antiquity*. Vol. 71, No. 264, s. 374-85.
- 1999: The puzzle of the late emergence of domesticated sorghum in the Nile valley. I: Gosden, C. & J. Hather (red.): *The Prehistory of Food. Appetites for Change. One World Archaeology* 32. Routledge. London.
- Indrelid, S. 1999: Fornminne – samfunnsressurs eller samfunnsproblem? *Forankring fryder – framtidsvern av fortidsminner*. Bergen Museums skrifter. Kultur 2, s. 2-13. Bergen.
- Khatti, M. B. 1999: *Sacrificial Places. An Ethnoarchaeological Study of the Ritual Landscape From Argal VDC, Western Nepal*. Upubl. M.Phil-avhandling i arkeologi, Institutt for arkeologi, Universitetet i Bergen.
- Kleppe, E. J. 1983: Towards a prehistory of riverain Nilotic Sudan. Archaeological excavations in the Er Renk district. *Nubian Letters* 1, s. 14-20.
- 1986: Religion expressed through bead use: an ethno-archaeological study of Shilluk, souther Sudan. I: Steinsland, G. (red.): *Words and Objects. Towards a dialogue between archaeology and history*, s. 78-90. Norwegian University Press. Oslo.
- 1989: Divine kingdoms in northern Africa: material manifestations of social institutions. I: Hodder, I. (red.): *The Meanings of Things. Material Culture and Symbolic Expressions*. One World Archaeology No. 6. Harper Collins Academic. London.
- Latour, B. 1993: *We Have never Been Modern*. Harvester Wheatsheaf. London.
- Lov om kulturminner 1996: (Kulturminneloven). Lov av 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner. Grøndahl Dreyer, Oslo.
- Mandt, G. 1997a: Bergkunstbevaring: Et forskningshistorisk tilbakeblikk. I: Lødøen, T. K., G. Mandt & K. H. Riisøen (red.): *Sikring av bergkunst. Problemer-metoder-tiltak. Bergkunstrapporter fra Universitetet i Bergen* 1, s. 1-12.
- 1997b: Å male eller ikke male...? Om oppmaling av helleristninger. I: Lødøen, T. K., G. Mandt & K. H. Riisøen (red.): *Sikring av bergkunst. Problemer-metoder-tiltak. Bergkunstrapporter fra Universitetet i Bergen* 1, s. 145-159.
- 1998: Vingen Revisited: A Gender Perspective on «Hunters' Rock Art». I: Larsson, L. & B. Stjernquist (red.). *The World-View of Prehistoric Man*. Konferenser 40. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Uppsala University.
- Mandt, G. & K. Michelsen. 1981: Bergkunstprosjektet 1976-1980. Rapport til Norsk Kulturråd.
- Mandt, G & K. H. Riisøen. 1996: Forvaltningsplan for Vingen. Upublisert manuskript. Topografisk arkiv, Arkeologisk Museum. Bergen Museum.
- 1997: Bilder i berg: en truet fornminneart. *Arkeo* 1997 (1), s. 6-7.
- Michelsen, K. 1989: Bevaring av bergkunst. *Fortidsvern* 1989 (3), s. 18-19.

- Miller, D. 1997: *Material Cultures*. University College London Press. London.
- 1998: Introduction: Why some things matter. I: Miller, D. (red.): *Material cultures – Why some things matter*. University College London Press. London, s. 3-21.
- Miller, D. & C. Tilley. 1984: Theoretical perspectives. I Miller, D. & Tilley, C. (red.): *Ideology, power and prehistory*: 1-16. Cambridge University Press. Cambridge.
- 1996: Editorial. *Journal of Material Culture*. Vol 1, s. 5-14.
- Msuya, C. S. 1997: *Kwale and Tana Pottery Traditions; A New Look at the Pottery Sequence. Origin and Development of the Swahili Culture along the Coast and Hinterland of East Africa*. Upublisert M.Phil-avhandling, Institutt for arkeologi, Universitetet i Bergen.
- NESH 1993: – Den nasjonale forskningsetiske komite for samfunnsvitenskap og humaniora 1998: *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora*. 5. opplag. Vedtatt 6. desember 1993.
- Nærøy, A. J. 1994: *Troll-prosjektet. Archaeological Investigations at Kollsnes, Øygarden K. Hordaland, 1989-1992*. Arkeologiske Rapporter 19, Arkeologisk Institutt, Universitetet i Bergen.
- 1997: Spatial Patterns in Intra-Site Analysis – an Interpretative Perspective. *Norwegian Archaeological Review* Vol. 30, No. 1 (1997), s. 1-9, 16-23.
- Obeyesekere, G. 1990: *The Work of Culture*. Symbolic Transformation in psychoanalysis and anthropology. The University of Chicago Press. Chicago and London.
- Odner, K. 1971: Usangi Hospital and other archaeological sites in North Pare Mountains, north eastern Tanzania. *Azania* 6, s. 89-130.
- Olsen, A. B. 1992: *Kotedalen – en boplass gjennom 5000 år. Bind 1. Fangstbosetning og tidlig jordbruk i vestnorsk steinalder. Nye funn og nye perspektiver*. Universitetet i Bergen.
- Olsen, B. 1987: *Arkeologi, tekst, samfunn. Fragmenter til en postprosessuell arkeologi*. Stensils serie B, historie/arkeologi, nr. 24. Universitetet i Tromsø.
- 1989: Comments on Archaeology into the 1990s. *Norwegian Archaeological Review* 22(1), s. 18-21.
- 1997a: *Fra ting til tekst*. Universitetsforlaget. Oslo.
- 1997b: Comments on Spatial Patterns in Intra-Site Analysis – an Interpretative Perspective. *Norwegian Archaeological Review* Vol. 30, No. 1 (1997), s. 14-15.
- Popper, K. 1995[1959]: *The Logic of Scientific Discovery*. Routledge. Cornwall, Great Britain. Second reprint.
- Prescott, C. 1996: Was there really a Neolithic in Norway. *Antiquity*. Vol. 70, No. 267, s. 77-87.
- Renfrew, C. 1989: Comments on Archaeology into the 1990s. *Norwegian Archaeological Review* 22(1), s. 33-41.
- Riisøen, K. & G. Mandt. 1999: Bergkunsten som kunnskapskilde, opplevelsesressurs og bevaringsproblem. *Forankring fryder – framtidsvern av fortidsminner*. Bergen Museums skrifter. Kultur 2, s. 15-21. Bergen.
- Rijal, S. 1998: *The Traditional System of Iron Working: Technology, Social Context and Rituals of Transformation. An Ethnoarchaeological Study from Eastern Nepal*. M.Phil avhandling i arkeologi, Institutt for arkeologi, Universitetet i Bergen.
- Sayej, G. 1997: *Tell Jenin: A Pre-Ceramic Site; North West Bank – Palestine*. Upubl. M.phil-avhandling, Institutt for arkeologi, Universitetet i Bergen.
- Saussure, F. 1960: *Course in general linguistic*. Peter Owen, London
- Shanks, M. & C. Tilley. 1987a. *Reconstructing Archaeology*. Cambridge University Press. Cambridge.
- 1987b. *Social theory and archaeology*. Polity Press. Cambridge.
- 1989: Archaeology into the 1990s. *Norwegian Archaeological Review* 22(1), s. 1-12, 42-54.
- Simpson, D. N. 1999: Lithic Raw Material Frequences and the Construction of Site Chronology. The Neolithic Phases of Kotedalen, Western Norway. I: Boaz, J. (red.): *The Mesolithic of Central Scandinavia*. Universitetets Oldsaksamling Skrifter Ny Rekke Nr. 22, s. 299-316. Oslo.
- Solberg, B. 1999: Arven fra tre hundre generasjoner. Bruk og betydning i vår egen tid. *Forankring fryder –*

- framtidvern av fortidsminner*. Bergen Museums skrifter. Kultur 2, s. 9-14. Bergen.
- Solli, B. 1996: Fortiden er et annet sted. Om arkeologi og kulturminnevern, røtter og føtter. *Norsk Antropologisk Tidsskrift* 1996 (2), s. 79-90.
- 1997a: Forankring fryder? *Ottar* 1997 (3), s. 15-20.
- 1997b: Ting og tid, fortellinger og identitet. *Kollektive identiteter, ting og betydning. TMV Skriftserie Nr. 24*, 1997, s. 163-179. Universitetet i Oslo. Oslo.
- Svestad, A. 1995: *Oldsakenes orden. Om tilkomsten av arkeologi*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Sætersdal, T. 1995: *Behind the Mask*. Upubl. MA-avhandling. Institutt for arkeologi, Universitetet i Bergen.
- Tilley, C. 1989: Interpreting material culture. I: Hodder, I. (red.): *The Meaning of Things. Material Culture and Symbolic Expression*, s. 185-194. *One World Archaeology* 6. Harper Collins Academic.
- 1991: *Material culture as text. The art of ambiguity*. Blackwell. Oxford.
- 1999: *Metaphor and material culture*. Blackwell. Oxford.
- 1990: *Reading Material Culture*. Blackwell Publishers. Oxford.
- Thomas, J. 1995: Where are we now?: Archaeological theory in the 1990s. I: Ucko, P. (red.): *Theory in Archaeology: A World Perspective*. Routledge. London, s. 343-62.
- Thorseth, I. H., T. Torsvik & T. Bjelland. 1997: Forvitring: prosesser og resultat. I: Lødøen, T. K., G. Mandt & K. H. Riisøen (red.): *Sikring av bergkunst. Problemer-metoder-tiltak. Bergkunstrapporter fra Universitetet i Bergen* 1, s. 27-54.
- Tranøy, K. E. 1986: *Vitenskapen – samfunnsmakt og livsform*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Walderhaug, O. 1998: Chemical weathering at rock art sites in western Norway: which mechanisms are active and how can they be treated? *Journal of Archaeological Science* 25, s. 789-800.
- Walderhaug Sætersdal, E. in prep.: Ethical aspects of rock art research and management in a Norwegian context.
- Walderhaug, O. & E. M. Walderhaug. 1998: Weathering of Norwegian rock art – a critical review. *Norwegian Archaeological Review* 31(2), s. 119-139.
- Walderhaug, O. & E. M. Walderhaug Sætersdal. in prep.: Weathering of Norwegian rock art reviewed: geological, archaeological and ethical aspects.
- Østigård, T. 1998: *The Deceased's Life Cycle Rituals. Present Cremation Burials for Interpretations of the Past. An Ethnoarchaeological Study of Funeral Practices in Nepal*. Upubl. MA-avhandling i arkeologi, Institutt for arkeologi, Universitetet i Bergen.
- 1999: Arkeologien i skyggen av folkets historie. *Samtiden* 5(6), s. 15-23.